

KOC SIS DOROTTYA

A Nádasdyak kulturális központja a 16–17. században: Sárvár és Pottendorf

2. RÉSZ

Nádasdy festmény és iparművészeti gyűjteménye

Nádasdy érdeklődése széleskörű, ismeretei, szakmai tudása és művészi érzéke alapján kiemelkedő színvonalú festmény- és iparművészeti gyűjtemény jött létre sárvári és pottendorfi kastélyában. A festményekről részben ugyanazt írta Bessenyei és Rózsa György. Közülük Bessenyeit idézem, aki rövid, tömör összegzést közöl: *„A pottendorfi kastélyban közel 200 festményből álló, részben egyetemes érdekességű képtár kapott helyet, ennek részeként a 70 portréból álló arcképgaléria, amely nemcsak a magyarországi arisztokratákat és a Nádasdy család tagjait ábrázoló műveket foglalta magában, hanem az erdélyi fejedelmek és a nádorok portréit is. 1671 novemberében Lipót császár Esterházy Pálnak ajándékozta a teljes sorozatot, aki azokat el is fogadta, de hűségének bizonyítékként nem tartott igényt az összeesküvésben részt vett Zrínyi Péter és Wesselényi Ferenc arcképeire, továbbá – egy kivételével – nem kérte a Nádasdy-család tagjait ábrázoló portrékat sem, ... Azt a tizenkét képet sem fogadta be, amelyek vegyesen a Nádasdyakról és az Esterházyakról készültek. Ezek a portrék tehát részben elkallódtak, elvesztek.”¹* A gyűjtemény létrejöttében nem elhanyagolható szerepe lett Nádasdy és B. Block lübecki festő bécsi találkozásán kialakult kapcsolatnak. A gróf szolgálatába fogadta, de hosszasan udvarában tartani nem tudta, a festő Itáliába

akart menni és végül el is utazott. De közben alkotott, megfestette Nádasdy és felesége, Esterházy Júlia Anna portréját. Elutazásakor a gróf megrendelte tőle a gyűjteményéről híres jezsuita polihisztor arcképét. Rózsa György részletes művészeti elemzést adott Blockról és dicséretként összehasonlítja egy ismeretlen festőnek a házaspárról készített kevésbé tetsző képmásával.²

A Nádasdy családnál 1669-ben készült összeírásból tudjuk, hogy az olasz mestereké, köztük Carlo Cignani egyik műve is gyűjteménye része. Dürertől önarcképe és Krisztus töviskoszorúval ezüst–gyöngyház keretben is a birtokában volt. Tulajdonát képezte még a Boldogasszony a kis Jézussal, Báthory István lengyel király és János vajda, valamint felesége arcképe, III. Ferdinánd aranyból és ezüsből készült lovasszobra.³

Sárváron a kincstárban szekrényekben, azok fiókaiban és a mennyezetről lelógó rudakon tárolta a kincseit. Az ékszereket fiókokban, az ezüst asztali edényeket a szekrényeken és asztalokon, az egyházi és világi öltözeteket, a főúri díszruhákat, a díszfegyvereket rudakra akasztva mutatta be. A kincstár múzeumként működött egyrészt tartalma, másrészt az elrendezés alapján. A látogatók szabadon megtekinthették a kiállított tárgyakat.⁴

2 Rózsa György: Magyar történetábrázolás a 17. században. Bp., 1973. (továbbiakban: Rózsa, 1973.) 130. p.

3 Rózsa, 1973. 140. p.

4 Kiss Erika – Viskolcz Noémi: Tudatosan épített reprezentáció: Nádasdy Ferenc országbíró egykori gyűjteményei. = Élet és tudomány, 2013. 2. sz. (továbbiakban: Kiss – Viskolcz, 2013.) 38–40. p.

1 Bessenyei József: A Nádasdyak. Bp., 2005. (továbbiakban: Bessenyei, 2005.) 93. p.

Nádasdy gyűjtési szenvedélye sokirányú. A festményeken kívül és az anyagi értékeken túl történelmi emlékeket, ereklyéket is gyűjtött, amelyek minden bizonnyal családi kapcsolatain keresztül juthattak hozzá. Mátyás király fedeles üvegpohara a Bánffy család tulajdonából származott,⁵ Báthory emléktárgyai, köztük a drágakövekkel kirakott aranyfeszülete, Bethlen Gábor kardja anyai öröksége lehetett, ugyanúgy, ahogy Báthory István emléktárgyai.⁶

Kiemelkedő művészi és anyagi értéket képviselnek az ötvöstárgyak, de a teljes iparművészeti anyag is. Ismert a drágakövekkel díszített aranysekér a hordón ülő Bacchusszal – megtalálható az Iparművészeti Múzeumban –, aranyszőlőfürt drágakövekkel, az országot felajánló Szent István ezüst szobra, ezüst Szent Antal-szobor, III. Ferdinánd ezüst lovasszobra, ezüst mosdókészletek, a kígyóóló gyermek, Páris ítélete, Neptun diadalmenetének ábrázolása.⁷

Az Iparművészeti Múzeumban őrzik a gyűjtemény megmenekített több iparművészeti remekét: strucc alakú asztaldísz, fűszertartó- és evőeszközöket, a Násfás-serleget, korallszemekből készített olvasót és az az ún. Nádasdy-serleg. (Bessenyei könyvében közölte a fotóit, benne a művész nevével, az alkotások anyagával együtt).⁸

Többen megjegyezték, Nádasdy gyűjteményét a művészi szempontok szándéka mellett a kincsképzési céllal is gyarapította. Ekkora gyűjtemény – beleértve minden irányt – nem lehet mentes a vagyoni felhalmozástól sem, különösen, ha a felhalmozott nemesfémek és drágakövek jelentős mennyiségét is figyelembe vesszük. Nádasdy a kincsfelhalmozás „múzeumi” jellege mellett a lakóhelyét, kastélyait is nagy-

szerű alkotásokkal, bútorokkal, textíliákkal, edényekkel együtt használta és lakott kastélyait festményekkel díszítette. Ruházata feltűnően elegáns stílussal bírt, mutatják a róla készült festmények és külföldi útjain is kitűnt, állítólag még az utcákon is megálltak és őt nézték a járókelők. Kiemelhető érdekesség, hogy a művészeti és kincsfelhalmozási irányokon kívül, anyagi érdektől független tudományosnak nevezhető érdeklődést is igazolnak az összegyűjtött tárgyak. Ilyenek a matematikai és geometriai eszközök, a távcsövek és más, a természettudományok körébe tartozó tárgyak. Még ide sorolható az éremgyűjtemény is.⁹

1665. február 20-án római zarándokútra indult és közben Velencét is meglátogatta. Útinaplója alapján a művészeti emlékek rendkívüli módon érdekelték. Bazilikák, főúri paloták és antik templomok hatása alá került. Ekkora már Pottendorfban sok művészi elképzelését megvalósította, az újabb elképzeléseihez a lehető legjobb helyről, Itáliából kapta az ötleteket.¹⁰

Nem a gyűjteményhez sorolható ugyan, de a művelődési kör része az udvarban élő zenészegegyüttes, amelyben nemcsak magyar, hanem külföldi tagok is tevékenykedtek. A muzsikáláshoz hozzátartoztak a hangszerek, amelyek szintén a gyűjtemény részének is tekinthetők.¹¹

Nádasdy gyűjteményének a mérete felveti a kérdést, honnan származtak a kincsek, mik a források? A főúr vagyona és éves jövedelme alapján a teljes gyűjtemény vásárlását sem lehetne kizárni, azonban a vásárlások mellett az öröklés is számottevő mértékű lehetett. Dédnagyapja, Nádasdy (I.) Tamás hitvese, Kanizsai Orsolya a hatalmas ingatlanvagyonán túl feltételez-

5 Rózsa, 1973. 139. p.

6 Uo.

7 Rózsa, 1973. 140. p.

8 Bessenyei, 2005. 101. p.

9 Rózsa, 1973. 138. p.

10 Bessenyei, 2005. 70. p.

11 Kiss – Viskolcz, 2013. 38–40. p.

hetően ingóságokat jelentő kincseket is örökölt, amit a család vásárlásokkal csak gyarapíthatott. Apja, Nádasdy (I.) Pál és felesége már több irányból is örökölhettek és szintén jövedelmükből a vagyonukat növelhették. A nagyapa, Nádasdy (II.) Ferenc és nagyanya, Báthory Erzsébet szintén azonos módon gyarapíthatták Nádasdy (III.) Ferenc örökségét. Míg a dédnagyanyja és anyja házassági hozományáról, annak ingóságairól nincs ismeretünk, nagyanyjánál a teljes lista ismert. Báthory Erzsébet hozománya 31.000 magyar forintból és egy nyomtatott oldalon felsorolt értékes tárgyakból állt. Néhányat kiemelve: két aranyozott ezüstmedence, aranyozott ezüst tányérok, egy aranyozott és drágakövekkel kirakott kárpit, ami Mátyás király udvarából származott, Báthory István királyi kardja, egy aranykereszt, a kereszt alatt 26 gyémánt és 38 rubin, kilenc zafir és 266 gyöngy beágyazva. Emellett a császár, a császárné és a főherceg is drága nászajándékokat küldtek. A hozomány, a nászajándékok az unoka Nádasdy (III.) Ferenc gyűjteményét gazdagították.¹²

Nádasdy (III.) Ferenc a könyvkiadás egyik meghatározó mecénása a 17. századi Magyarországon

Nádasdy széleskörű ismeretei könyvek nélkül nehezen elképzelhetőek. Politikai szereplésében, gyűjtési szenvedélyében alapvető feltétel a könyvek iránti elkötelezettség és azok használata. A nyomdaalapításban, a könyvkiadás támogatásában a családi hagyományokat folytatta. Különösen a 16–17. században, de még azt követően a mecénásokat a könyvek elején lévő ajánlások ne-

vesítették, a szerzők kiemelkedő udvarias-sággal köszönték meg az anyagi és erkölcsi támogatást.

A mecénatúra és a dedikáció a könyvkiadásban – különösen a 17. században – nyugati mintára Magyarországonra is jellemző. A könyveket a szerzők alkották, de a kiadás költségeit nem tudták finanszírozni, ezért mecénásokat kértek fel. A szerzők a dedikáció megfogalmazásával igyekeztek a mecénás és a dedikált személy közötti kapcsolatot „magasabb szintre” emelni. Jól példázza ezt Magyar István „Az országokban való sok romlásoknak okairól”¹³ című munkájában megfogalmazott dedikációja Nádasdy részére, amelyben patrónusát mint a vallás és haza védelmezőjét szólította meg.

A sokirányú érdeklődési körhöz igazodva a támogatott könyvek témái is sokfélék. A vallási tartalmú könyvek közül természetesen fiatalabb korában az evangélikus, áttérése után a katolikus szerzők könyvei a jellemzők. 1670-ben jelent meg Stankovics János „Rövid és somma szerent-valo-bizonnyitasa a’ Lutherista es Calvinista Purgatoriumának”¹⁴ A nyomdász David Krausz, a nyomda Lorettomban működött és az ajánlás címzettje Nádasdy Ferenc országbíró. 1653-ban Bécsben adták ki Hoffmann Pálnak a már említett négy Esterházy főúr temetésére írt dicséret.¹⁵ A címben a szerző a nyomtatáskor Nádasdy akarására hivatkozott. Szabó Károly megjegyezte, hogy ezzel együtt, de külön címlappal ugyancsak Nádasdy költségén nyomtatták Erdődi Pálfi Ta-

12 Nagy László: Az erős fekete bég: Nádasdy Ferenc. Bp., 1987. 26–27. p. (Korok és emberek)

13 Régi magyarországi nyomtatványok (továbbiakban: RMNY) 2. köt., 1601–1635. Szerk. Borsa Gedeon, Hervay Ferenc. Bp., 1983. 41–42. p. 890. sz.

14 RMNY 4. köt., 1656–1670. Szerk. P. Vásárhelyi Judit; közrem. V. Ecsedy Judit, Käfer István. Bp., 2012. 946–947. p. 3650. sz.

15 Szabó Károly: Régi magyar könyvtár. Az 1531–1711. megjelent magyar nyomtatványok könyvészeti kézikönyve. Bp., 1879. (továbbiakban: RMK 1.) 367–368. p. 868. sz.

más apát és esztergomi érkanonok beszéde,¹⁶ amelyet szintén az elesett négy Esterházy fölött Nagyszombatban (ma: Trnava, Szlovákia) tartott. Az eredeti írásban Nagy Pál által Nádasdyt dicsőítő latin versek találhatóak.¹⁷ Ide sorolható az 1641-ben Csepregen kiadott „Calendarium”.¹⁸ A szerző Frölich Dávid, a nyomtatást Farkas Imre végezte és a Vas vármegyei főispánnak, Nádasdynak ajánlotta.¹⁹

Nádasdynak szolt az az ajánlás is, ami az 1643-ban – szintén Farkas Imre keze alól kikerült – Zvonarics Mihály írta „Az Úr vacsorája idvösséges tudományának utába való rövid bemutatás” című tanítás elején szerepel.²⁰

Nádasdy a magyar szerzők mellett külföldi könyvek ajánlásaiban is megtalálható. Avancini első drámakötetét a magyar főúrnak ajánlotta.²¹ J. Kedd egy német könyvet lefordított latinra és abban is az ajánlás Nádasdynak szól.²² Kiemelésre érdemes Athanasius Kircherrel, a jezsuita polihisztorral, feltehetően Rómában kezdődött kapcsolata, aki magyar főpapokkal is levelezett és megbízásokat fogadott el tőlük, a legrangosabb közülük Lippay György esztergomi érsek.²³ Nádasdy gróf dedikált fejezetet kapott az „Oedipus Aegyptiacus”-ban, majd az „Arithmologia”-t egészében neki aján-

lotta.²⁴ Nádasdy a saját magáról készült festményt ajánlotta beletenni a könyvbe, de a kép nem lett meg, így helyette a családi kacsás címer díszíti. A polihiszortól kérte, hogy vásároljon részére egy tökéletes távcsövet és küldje el. A távcsövet megkapta és levelében elégedettségét is kifejezte.²⁵

Az ország egyik leggazdagabb főura, aki külföldi szerzők műveinek megjelenését támogatta, saját családi események kapcsán is jelentetett meg kiadványokat. Ezek közé tartozik egy szomorú esemény: 1669. október 7-én a lékai (ma: Lockenhaus, Ausztria) templomban Nádasdy feleségének a temetésén Sennyei István veszprémi püspök gyászbeszédét még az évben Bécsben adatta ki.²⁶ Ünnepelelt esemény volt Nádasdy második fiának születése és az esemény kapcsán a magyarországi minorita rend Nádasdy támogatásával adta ki Assisi Szent Ferenc életrajzát.²⁷ A könyv metszett címlappal és 44 illusztrációval készült. Johann Blaeu 1664-ben Amszterdamban jelentette meg Magyarország térképét, amit Nádasdynak ajánlott, így „a gróf nem csupán anyagiakkal, de valószínűleg új adatokkal is hozzájárult a kiadáshoz”, ugyanis az 1660 és 1664 között a török–magyar háborúskodás miatti területi változásokat is tartalmazza.²⁸

Nádasdy anyai águ rokonának, Révay Péter koronaőrnek a magyar királyi koronáról szóló könyvét 1652-ben második kiadásként, a Monarchiáról írtat a kézirat alapján 1659-ben jelentette meg.

És véletlenek is vannak. Nemrég egy budapesti aukcióra beadtak egy könyvet, amelynek címe „Causaea Fundatae, Prop-ter Qvas Lutheranismus Calvinismus”.²⁹

16 RMK 1. 368. p. 868. sz.

17 Uo.

18 RMK 1. 310. p. 712. sz.

19 *Soltész Zoltánné*: A csepregi Farkas-nyomda ismeretlen kalendáriuma és Árgirus-kiadása. = Magyar Könyvszemle, 1984. 3. sz. 224–233. p.

20 *Idézi Pesti Brigitta*: Dedikáció és mecenatúra Magyarországon a 17. század első felében. Bp.–Eger, 2013. 196. p. (Kulturális örökség)

21 *Viskolcz Noémi*: A mecenatúra szinterei a főúri udvarban: Nádasdy Ferenc könyvtára. Szeged–Bp., 2013. (továbbiakban: Viskolcz, 2013.) 229. p. (A Kárpát-medence kora újkori könyvtárai; 8.)

22 Viskolcz, 2013. 136. p.

23 Kiss *Farkas Gábor*: Athanasius Kircher. = Irodalomtörténeti Közlemények, 2005. 4–6. sz. (továbbiakban: Kiss, 2005.) 442. p.

24 Kiss, 2005. 443. p.

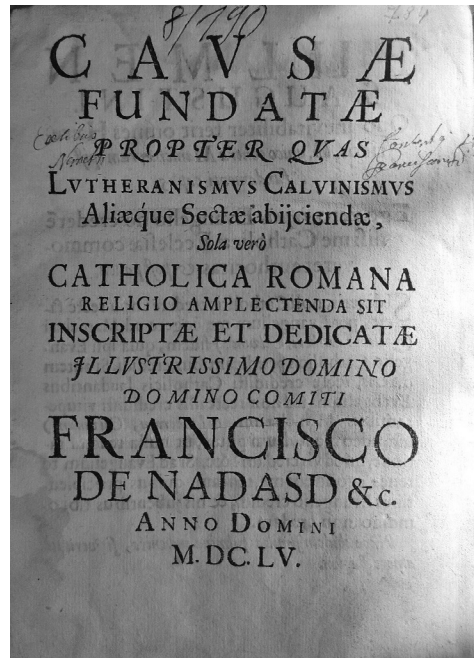
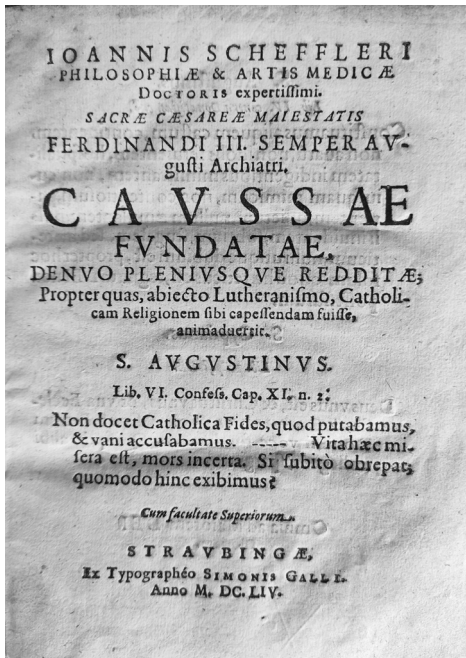
25 Kiss, 2005. 446. p.

26 Viskolcz, 2013. 84. p.

27 Viskolcz, 2013. 118. p.

28 Viskolcz, 2013. 248. p.

29 Viskolcz, 2013. 389. p.

Scheffleri, Ionannis [Angelus Silesius]: *Causae Fundatae ... című könyvének címlapja és a Nádasdy (III.) Ferencnek szóló ajánlás*

A könyvbe eredetileg kétszer is bekötötték egy–egy Nádasdy (III.) Ferenc címerét ábrázoló lapot.³⁰ Az újonnan előkerült példány a nagyszöllősi Perényi családtól származik, amelyet a könyv elején található viaszpecséten látható címer is bizonyít. Perényi János nevelője az a Komjáti Benedek, aki a törökök elől Huszt várába menekült és onnan hívta magukhoz Perényi Gábor özvegye. Huszt várát Nádasdy Tamás 1530-ban János királytól kapta, amit 3 évig tartott meg, utána János királyt elhagyva Ferdinándhoz csatlakozott.³¹ Megmaradt levelek bizonyítják,³² hogy Perényi özvegye

és testvére, a kalocsai érsek Nádasdyval jó viszonyban volt, támogatták egymást. Mindkét család a műveltség terjedését hasonló eszközökkel segítette.³³ Ha a két család közötti kapcsolat a 16. században már létezett, a hasonló gondolkodás és cselekvés alapján jogosan feltételezhető annak 17. századi megléte is.

Ugyanezen nyomtatvány egy másik példányáról, amely luxuskötése alapján feltételezhetően főpapi könyvtárból származik, Viskolcz Noémi megállapította, hogy Nádasdy (III.) Ferenc könyvtárából való.³⁴

30 Viskolcz, 2013. 135. p.

31 Horváth János: A reformáció jegyében. A Mohács utáni félszázad magyar irodalomtörténete. Bp., 1957. (továbbiakban: Horváth, 1957.) 23. p.

32 Nádasdy Tamás nádor családi levelezése. Szerk. Károlyi Árpád, Szalay József. Bp., 1882. 122. p.

33 Horváth, 1957. 23. p.

34 Viskolcz, 2013. 135. p.

Nádasdy (III.) Ferenc nevezetes pottendorfi könyvtára

Óhatatlanul felvetődik a kérdés, mi inspirálhatta az ifjú főurat, hogy új kastélyában – a pottendorfi uradalmat és kastélyt 1665. január 7-én vásárolta meg³⁵ – az igényesen kialakított könyvtárteremben akkora mennyiségű és minőségű könyvgyűjteményt hozzon létre, amely a korabeli főúri könyvtárak közül kiemelkedett. Lehetséges, hogy Mátyás nemzetközi hírvékönyvtára, talán Batthyány Boldizsár nevezetes könyvgyűjteménye, még inkább az első olasz, de különösen Esterházy Pállal tett nyugat-európai útja során látottak hívták fel a figyelmet a kulturális értékekre, ami egyben a vagyongyarapításnak is egyik módja lehetett. Nem zárható ki továbbá Zrínyi Miklós példája sem a hatások közül. Zrínyi Miklós magas rangú főúr, politikus és hadvezér, aki a hadtudományi munkák mellett korának kiemelkedő szépirodalmi szerzője is. Könyvtárát részben örökölte, de jelentős az általa vásárolt könyvek száma. Főképp a történelmi, a hadtudományi, a római elbeszélő költők műveit gyűjtötte, emellett érdekelték a művészeti és botanikai tárgyú könyvek is.

Nádasdy (III.) Ferenc gyűjtési szenvedélyének domináns része lett a könyv. Minden bizonnyal hatott rá a családi hagyomány, a kultúra ápolása és támogatása, nyomdalapítás és könyvkiadás, nem utolsósorban a szép könyvek iránti vonzalma. A Nádasdy-könyvtár egészét magába foglaló katalógus nincs, legalábbis ezidáig nem tudunk róla, így csak részadatokból lehet megkísérelni az összeállítását. Természetesen az adatok átfedhetnek, minden bizonnyal át is fednek, ebből adódhatnak a különböző forrásokból olvasható szám-

szerű eltérések. A kivégzést követően a gyűjtemény három fő helyre került:

Peter Lambeck császári könyvtáros kiválogatott az udvarnak Viskolcz Noémi tanulmánya³⁶ szerint 229 tételt, míg Sitte 236 tételt sorol fel 11 tematikus csoportban.

A lorettomi szerviták a megtalált lista alapján 229 tétel könyvet kaptak és azok, ha nem is feltétlenül a könyvtár teljes teológiai gyűjteménye odakerült, az bizonyos, hogy amit megkaptak, az a teológiai állomány része volt.

Johann Paul Hoher udvari kancellár által elvitt kötetek nagyrészt jogi, történelmi és politikai témájúak. Könyvei mennyiségéről adat nincs, katalógus nem készülhetett, így még remény sincs, hogy egyszer véletlenül előkerül.

A három kiemelt hely mellett nem szabad elfelejtenünk az egyes esetekről, a zűrzavaros időszakban többen hozzáférhettek a könyvekhez, azokból kényük-kedvük és tetszésük szerint elvihettek.

Viskolcz Noémi tanulmányában 1484 mű ismeretéről írt és a Nádasdy-könyvtár állományát 4000–5000 kötetre becsülte.³⁷ Összehasonlítva például a Bibliotheca Zriniana: 731 mű,³⁸ Batthyány Boldizsár: 1000 mű, ahogy Bobory Dóra³⁹ utal Iványi Béla, Monok István és Ötvös Péter kutatásaira. Meg kell jegyezni azonban, hogy Bobory is alacsonyabb számot adott a Nádasdy-könyvtár kötetszámát illetően: „A Nádasdy-aknak és a Thurzóknak kora tizenhetedik századi katalógusok alapján hozzávetőleg 400-600 kötetük lehetett.”⁴⁰ A Nádasdy-bib-

36 Viskolcz, 2013. 82. p.

37 Viskolcz, 2013. 81. p.

38 Hausner Gábor – Monok István – Orlovsky Géza: A Bibliotheca Zriniana története. In: Bibliotheca Zriniana története és állománya. Szerk. Klaniczay Tibor. Bp., 1991. 21. p. (Zrínyi Könyvtár; 4.)

39 Bobory Dóra: Batthyány Boldizsár titkos tudománya. Bp., 2018. (továbbiakban: Bobory, 2018.) 340. p.

40 Bobory, 2018. 96. p.

35 Sitte Alfréd: Gróf Nádasdi Ferenc művei és könyvtára. = Magyar Könyvszemle, 1902. 12. sz. 148. p.

liotéka mindezek dacára a korban kiugróan jelentős mennyiségű dokumentummal rendelkezett, amelyeknek minősége és színvonala is kiemelkedő. Ami feltétlenül kevés, 36 magyar nyelvű könyvről tudni, többségében teológiai tárgyúakról.

Az 1600 előtt és a 17. század elején megjelent könyvek hiányát – Heltai, Ballassa, Rimai – magyarázhatja, hogy könyvkereskedelem nem létezett, a korábban kiadott könyvek legfeljebb ajándékozással kerülhettek a könyvtárba.

A nádasdladányi könyvtár kialakítása és forrásai

Nádasdy (III.) Ferenc országbíró nevezetes könyvtárának a sorsa, ha nem is tételes lajstrom szerint, de általánosságban ismert. 1671-ben a kivégzéssel együtt teljes vagyonekbevitelt is tartalmazott az ítélet. A pottendorfi könyvtár gyűjteményéből elsőként a császári könyvtárnak válogattak, de a gyors szelekció ellenére a kiemelt könyvek csak 1678-ban jutottak Bécsbe. Nem tudni sem az indokot, sem a mennyiséget, sok könyv Johann Paul Hoher von Hahenburg und Hohenkräen (1616–1683) udvari főkanclár könyvtárát és vagyonát gyarapította, a maradék a lorettomi szervita kolostoré lett. Feltehetően a túl gyors első válogatás hiányosságai miatt 1678-ban a szervitáknak adottakból a császári könyvtárnak további könyveket szállítottak Bécsbe. II. József az oktatással és betegápolással nem foglalkozó szerzetesrendeket 1781-ben felszolta, ami után a lorettomi szerviták könyvtára az Egyetemi Könyvtárba került.⁴¹

Bécsbe a császári könyvtárban őrzött pottendorfi könyvek közül az országbíró

41 *Monok István*: Nádasdy-könyvtárak(ak.) In: Magyar művelődéstörténeti lexikon. Középkor és kora újkor. Főszerk. Kőszeghy Péter. Bp., 2007. (továbbiakban: MAMŰL 8. köt.) 76. p.

egyik fia, Nádasdy László püspök ismeretlen számú könyvet megkapott és a saját könyveivel együtt a lékai ágostonos kolostorra hagyta, amely II. József rendelete alapján szintén megszűnt és a könyvek szintén az Egyetemi Könyvtárba kerülhettek, de többségük megsemmisült.⁴² Azonos esetként mutatja be Monok István Nádasdy Imre adományának a sorsát, amit a vát-szentkúti szerviták kaptak.

A Nádasdy család új könyvtárának megalapítója Nádasdy Lipót Flórián gróf (1704–1785), aki gyűjteményét részben saját vásárlásaiból, részben nagybátyja Nádasdy László gróf⁴³ pálos szerzetes, majd csanádi püspök hagyatékából hozta létre. A könyvek döntő része latin nyelvű, magyar nyelvű Molnár János két könyve – köztük a „Régi jeles épületekről” – Pázmány „Isteni igazságra vezető kalauza”,⁴⁴ Faludi Ferenc fordította „Bölcs, és Figyelmes Udvari Ember”,⁴⁵ latinul megjelentek közül kiemelném Bonfini, Istvánfi, Kazy magyar történelmi könyveit. 1800-ban a felsőlendvai (ma: Grad, Szlovénia) könyvtár az előbb leírtak alapján 288 mű 588 kötetből és az előző 9 évben vásárolt 70 műből 264 kötetből állt. A katalógus tartalmazta a szerző nevét, a kötetek számát, a formátumot, de hiányzott a kiadás helye és évszáma.⁴⁶

1800-tól kezdődően a könyvtár gyors ütemben bővült, részben a Nádasdyak vásárlásaival, részben a rokonsághoz tartozó Brunsvik gróf és Forray gróf örökséggel.⁴⁷

42 *Monok István*: A művelt arisztokrata. A magyarországi főnemesség olvasmányai a XVI–XVII. században. Bp.–Eger, 2012. 123. p. (Kulturális örökség)

43 *Bessenyei József*: Nádasdy László. In: MAMŰL 8. köt. 71. p.

44 RMK 1. 201. p. 443. sz.

45 Egyetemi Könyvtár, jelzet: Rar. Hung. 131.

46 *Horváth József*: A nádasi gróf Nádasdy család nádasi-ladányi elsőszülöttségi könyvtárának története és ismertetése. Bp., 1889. (továbbiakban: Horváth, 1889.) 38. p.

Az új Nádasdy-könyvtár alapítójának a fia Nádasdy Leopold gróf (1772–1836) és unokája, az azonos nevű Nádasdy Leopold gróf (1802–1873). A lelkes és szorgalmas leszármazott családtagok mellett is kiemelkedik az unoka felesége, Forray Júlia grófnő. A nemzeti kultúra terjesztését szívügyének tekintette, a szépirodalmi művek nyilvános támogatása mellett a forradalom és szabadságharc utáni vészterhes időszakban anonim módon támogatott művészeket, írókat.⁴⁸ Gyűjtési szenvedélyét a nagyszámú könyveiben fellelhető neve igazolja.⁴⁹

A könyvtár nemcsak mennyiségben, hanem összetételében is több örökséggel jelentősen gyarapodott. Forray Júlia tudós apjának, Forray András bárónak a szakmai könyvtára először fiához, Forray Iván grófhoz került, majd tőle a Nádasdy-könyvtárat gyarapította. 1851-ben meghalt Nádasdy Paulai Ferenc gróf váci püspök, majd kalocsai érsek, akitől jelentős vagyont, benne könyvtárának egyik kisebb részét örökölték.⁵⁰ *„Ugyancsak az ötvenes években ég egy gazdag örökség által jelentékenyen szaporodott a könyvtár. 1851-ben halt meg gróf Nádasdy Paulai Ferenc, előbb váci püspök, később kalocsai érsek, ki a gróf Nádasdy családnak tetemes vagyont, s e közt könyvtárának is egy részét hagyta.”*⁵¹

Családi tragédia Nádasdy Tamás gróf ifjúkori halála, minek következtében könyvei a Nádasdy-könyvtárat gazdagították.⁵² A lepényi könyvtárat és a család másik ágának az utolsó férfi örököse Nádasdy Szeraf Ferenc gróf Bécsben hunyt el 1883-ban, akinek könyveit Nádasdy Ferenc gróf az új nádasdladányi kastély építője örökölte.⁵³ Az új nádasdladányi kastély 1876-ra készült el,

a könyvtárat Hauszmann Alajos neves építész tervei szerint alakították ki. Ekkortól vált lehetővé, hogy az új Nádasdy-könyvtárat egy helyen egyesítsék. Azidáig a családi birtok kastélyaiban voltak, így a Forray-örökség a soborsini (ma: Săvârșin, Románia) és iratosi (ma: Iratoșu, Románia) az érseki a pesti, az induló és legnagyobb felsőlendvai az agárdi (ma: Gárdony) kastélyban.⁵⁴

A Nádasdy család sorsa Nádasdy Ferenc elítélése után

Nádasdy Ferenc halálával a család sorsa is eldőlt. Kiestek a legfelsőbb vezetők köréből, a politikai életben meghatározó szerepet a továbbiakban már nem játszottak. A vagyron kezdetben „eltűnt”, bár nem hosszú idő után a család vagyoni helyzete valamelyest konszolidálódott, de a korábbi mértéket már meg sem közelítette. A család egyes tagjai magas hivatali pozíciókat töltöttek be, néhányan a Habsburg királyi udvarban miniszterek, tábornokok és még egyházi vezetők is lettek.

A családi birtokok a királyra szálltak, aki azokat eladományozta és eladta. Az elkobzott vagyron nagyobb részét a rokonok kapták, ami a család talpra állását segítette. A vagyron jelentős része Esterházy Pálhoz, Esterházy Julianna testvéréhez került. 1681-től Esterházy Pál, apja Esterházy Miklós után szintén nádori rangot töltött be.

Esterházy Pál 1676-ban az államkincstártól megvásárolhatta a birtokokkal együtt Lékát, 6 évvel később a sarvkői uradalmat is. A sárvári uradalmat Draskovich Miklós grófnak, Nádasdy vejének és Draskovich Miklós Krisztina nevű lányának a király eladta. Draskovich Miklóst választották Nádasdy öt kiskorú gyermekének gyámjával.⁵⁵

47 Horváth, 1889. 39. p.

48 Bessenyei, 2005. 126. p.

49 Horváth, 1889. 40. p.

50 Horváth, 1889. 44. p.

51 Horváth, 1889. 41. p.

52 Horváth, 1889. 42. p.

53 Horváth, 1889. 43. p.

54 Horváth, 1889. 44. p.

55 Bessenyei, 2005. 103. p.

A család életének szempontjából, de az ország érdekét is elfogadva 1681-ben a Sopronba összehívott országgyűlés megerősítette a nemesi előjogokat, a helyreállították a vármegyei önkormányzatokat, nádort választottak és elrendelték az elítélt összeesküvők elkobzott vagyonának a visszaadását is. Nádasdy gyermekei viselhették nevüket és az apai birtokok egy része is az övék maradt. Pályafutásuk, ha apjukéhoz mérten szerényebb, de legalább elkezdődhetett. Nádasdy István és Tamás hivatalnok, László csanádi püspök, Miklós pozsonyi püspök, míg IV. Ferenc katonai pályán lovas tábornok lett. Közülük hárman is csatlakoztak a törökök oldalán Bécs ostromára készülő Thököly seregéhez, de a bécsi kudarc után mindhárman ismét a Habsburg-ház támogatói lettek.⁵⁶

A családi ágat IV. Ferenc vitte tovább, aki részt vett Buda visszafoglalásában, a Rákóczi-szabadságharcban a Habsburgok oldalán is sikereket ért el. A katonai ranglétrán lovassági tábornoki rangig emelkedett. Katonai sikerei mellett a család vagyonát – a király jóvoltából – de saját eredményeként és örökséggel is gyarapította.⁵⁷

Nádasdy (IV.) Ferenc gyermekei közül V. Ferenc (1708–1783) fontos országos jelentőségű személy, jelentős katonai sikereket ért el, tábornagy és horvát bán lett. A családi vonal Lipót Flórián (1700–1758) kancelláron, majd I. Mihály (1746–1826) királyi főajtónálló mesteren keresztül folytatódik. I. Mihály 14 gyermeke közül Paulai Ferenc váci püspök, majd kalocsai érsek, többen a Habsburg adminisztráció hivatalnokai, közülük II. Lipót, akinek fia III. Lipót (1802–1873) a Nádasdy család 19. századi meghatározó személye. Örökségével két hitbizomány ura, aki 1852-ben megvásárolta Nádasdladányt, amelynek neve Sárladány volt és az új birtokok alapján lett Nádasdladány. Agárdi kas-

télyából átköltözött a nádasdladányi kastélyba, majd halála után fia (V.) Ferenc (1842–1907) 1873-ban Nádasdladányban elhelyezte az új kastély alapkövét, a régi kastély vendégházként funkcionált. Fia, (II.) Tamás (1870–1915) súlyos betegségben halt meg, de még megérte unokája Nádasdy (VI.) Ferenc születését, aki 1944-ben a 2. világháborúban halt hősi halált.⁵⁸

Még a lerövidített családfa kissé hosszadalmas leírását követően ki kell emelni Nádasdy III. Lipót és felesége, Forray Júlia grófnő, valamint fiuk Nádasdy Paulai Ferenc kulturális szerepét. Még ha azt nem is mondhatjuk, hogy utolérték az ősök – Nádasdy Tamás, Nádasdy (III.) Ferenc – a magyar művelődéstörténetben betöltött szerepét, annyit viszont igen, hogy mindent megtettek a családi hagyomány feltámasztásáért és folytatásáért.

Nádasdy (III.) Lipót a Tudományos Akadémián Alapítványt létesített, az irodalom támogatására, feleségével megnyitotta pesti palotájukat az írók és művészek összejövetelei előtt, kortárs magyar festményeket vásároltak, megbízták Horváth Mihály történezszt a „Gróf Nádasdy Tamás élete, némi tekintettel korára”⁵⁹ című könyv megírására. Az Akadémián létesített alapítvány pályadíját elsőként Arany János „Buda halála” című műve nyerte. A nádasdladányi újonnan felépített kastélyban kialakították az ősök csarnokát, ahol Nádasdy Tamástól és Kanizsai Orsolyától származó utódok és feleségei kép-mását helyezték el, továbbá a középkori kinézetű és berendezésű könyvtárban – feltehetően Nádasdy (III.) Ferenc könyvtárának emlékére –, kiemelkedő színvonalú gyűjteményt hoztak létre. A kastély körül látványos parkot alkottak – talán Nádasdy Tamás és Kanizsai Orsolya előtt tisztelegve –, támogatták a vadászatot és a sportokat is.⁶⁰

56 Bessenyei, 2005. 104. p.

57 Bessenyei, 2005. 105. p.

58 Bessenyei, 2005. 137. p.

59 Horváth Mihály: Gróf Nádasdy Tamás élete némi tekintettel korára. Buda, 1838. 148 p.

60 Bessenyei, 2005. 129. p.